

Első évi folyam.

13. szám.

Március 26. 1865.

Chinchilla herceg.

(Beszély.)

Jókai Mórtól.

(Folytatás.)

— Tehát ön is Chinchilla herceget keresi? szólt Don Manuel veje urához.

— Más is keresi talán?

— A hol csak Castiliában féltékeny férjek és szép asszonyok vannak. Szép asszonyok keresik szemeikkel, haragos férjek kardjaik hegyével s míg valószínű, hogy a szép asszonyok meg is találják, a bolond férjek hasztalan szurkálnak az üres levegőbe.

— Ki ez a Chinchilla herceg?

— Igen hatalmas ember, igen gazdag ember és igen szép ember.

— Ön ismeri őt?

— Mindenki ismeri Madridban.

— S nem tudja senki megölni?

— Nem, mert nem látta még senki.

— Nem látták s mégis ismerik?

— Mint az ördögöt; azt sem látta senki, a munkái után mégis ismeri.

Don Alfonso most egészen eltévedt ebben a talányerdőben.

— Lássa don Alfonso, szólt bele most don Yaime. Ez az ön története nekem nagyon kedvező időben jön.

— Elment önnek az esze, don Yaime?

— Sőt inkább! A madridi öreg lovagok most ezért az átkozott Chinchilla hercegért valóságos párharcot viselnek a fiatal lovagokkal. Valamennyi ifju, deli természetű lovag gyanujuk tárgya lett s keresik rajtunk tüzzel vassal Chinchilla herceget.

Engem már három kegyetlen hidalgó kerülget azzal a fenyegető szándokkal, hogy előteremtse belőlem Chinchilla herceget. Hiába esküszöm nekik a legszentebb szavakkal; nem hisznek. Ha egy szalagot meglátnak a mellemen, egy keztyűt a kalapom mellett: hat sértett férj ólálkodik utánam, előfognak, faggatnak, kitől kaptam? kivallatják velem, melyik donnánál jártam érte? s engem minduntalan abba a kellemetlen helyzetbe hoznak, hogy vagy sorba kell velük verekednem, vagy bizalmasan megsugnom kinek-kinek szivhölgyem nevét; a mi nagyon boszantó egy lovagra nézve.

Don Yaime kondorhaju, vastag szemöldökű ifju volt; akarta volna mutatni, mennyire boszantja őt az, hogy a hírhedett szivrablónak őt gondolják, s magában mennyire meg van elégedve azzal az öntudattal, hogy ez a gyanu, az ő daliás alakját tekintve, születésére nézve ha nem törvényes is, de természetes.

— De hát az én kérdésemre mért nem teled ön, don Yaime? Én nem kérdeztem öntől azt, hogy mit mondanak a hidalgók az ön kalapja mellé tűzött keztyűkre, s a vállára kötött harisnyaszorítókra.

— Hát mit?

— Azt kérdeztem öntől: elment-e önnek az esze, don Yaime, midőn azon botrányt, mely rajtam történt, kedvező időben jöttek nevezni bátorokodik?

— Értem: rám nézve kedvező időben. Mert ha

megtudják a dühödt férjek, a kik most örülten szaladgálnak Madrid utcáin, mint szoktak máskor kanikula idején a veszett ebek, — hogy Chinchilla herceg saját testvérem ellen is ily kárhuzatos merényleteket kohol, akkor rögtön fel lesznek az iránt világosulva, hogy mégsem én vagyok Chinchilla herceg.

— Megtudják? kiálta fel don Alfonso haraggal; kitől tudhatná meg egész Madrid, a mit csak mi tudunk hárman?

Don Manuel megnyugtató e felől.

— Bizony megtudják azt, don Alfonso. Mert a negyedik, a ki tud felőle, Chinchilla herceg, ott hirdetteti ki kalandjait, a hol egész Madrid hallja.

— De én a legelsőt, a ki a felől beszél, megölöm!

— Ah, don Alfonso; ne vélje ön azt, hogy Castilia veszett férjei, a kik don Yaimé szavakint úgy szaladgálnak az utcán jelenleg, mint kanikulában a viziszonyos ebek, épen csak arra vártak, hogy don Calatayud *) Alfonso lejőjön a Sierra Guadarama gesztenyeerdejéből, a végett, hogy egy gúnyolódó nyelvet elhallgattasson, ha az ellen a nyelv ellen karddal lehetne hadakozni. Ön azzal, a ki közneveltségge fogja tenni esetét, nem verekedhetik.

— Miért nem?

— Mert nem lovag.

— Jó, Neki ajándékozom San Christoforói váramat, jószágommal együtt; átruházom rá arragoniai nemességemet, a mit úgy sem hordok cimemben, s akkor ő is lovag lesz.

— Még akkor sem verekedhetik ön velem, Don Alfonso, mert ez az alacson teremtmény — a király bolondja: — *Ninifa*.

Don Calatayud keményen meg volt ütve e szó által; de mégis csak megállta helyét.

— Még ilyen hitvány vér, az igaz, hogy nem volt a kardomon. De legyen hát én még nagyobb bolond. Megverekszem a bolonddal.

Don Manuel nagyon csóválta a fejét.

— Mégsem fog ön velem verekedhetni, don Alfonso, mert ez az emberiség salakja egy szerencsény, egy fetish-imádó, egy hitvány kutyalélek.

— És én nem bánom, ha him majom is; — megölöm! ordita don Alfonso s félig kirántá kardját.

— Hiszen — épen az a legnagyobb hátrány, don Alfonso, hogy ez a nyomorult állat, ez a Ninifa nem férfi, hanem leány; — mert bizony mondom önnek, hogy ha férfi volna, ha majom

volna is, de him volna: rég kioltották volna az életét Castilia lovagjai s nem vártak volna don Alfonso de Calatayudra, hogy alájöjjön aldaviejai várából egy szemtelen gúnyolódó vévét kiöntani.

Don Alfonso de Calatayud, mint vert ember, taszította vissza kardját hüvelyébe.

II.

Még akkor az arab regevilág napja aranyozta be Spanyolországot.

Szaracén kalifák uralkodtak a félsziget felén, összeszöve harcaik történetét, játékaikat, szerelmeiket a spanyolokóval.

Araboknál volt a tudomány, a művészet, a poézis. Ők építették a tündéri palmaoszlopos csarnokokat, ők énekelték a bűvösbájós románcokat, mik épen olyan sokáig fennmaradtak, mint azok az oszlopcsarnokok.

Nem voltak idegenei többé annak az országnak; királyai, mivelői voltak, s úgy éltek abban a keresztyénekkal, mint egy testben két lélek.

Annyi király egy félszigeten, a mennyi egész Európában összevéve.

A mór szokások átlopóztak a nép mulatságaiba. Még akkor az erkölcsnemesítő civilizáció nem hozta be a bikaviadalt; s a vitézi játékokat nem izlelte a spanyol nemes, kinek, ha kedve támadt lándzsát törni tréfából valakivel, csak a szomszéd város faláig kellett ellovagolnia, hogy hasonló készségű ellenfélre találjon. Nem vitték ezt a mulatságot a cirkusba.

Henrik király udvarában mór bohócok mulattatták a nemes hölgyeket és urakat, minőket Marokkóban tanítanak ki, gyermekkoruktól bohócoknak nevelve; acélizmokkal, villámréféval; a kik hat öles sima rúdra felmásznak, míg a rúd végét a másik bohóc övébe dugva tartja, kik elhajtják magukat a lóbált kötélén, s a szinkör egyik végétől a másikig repülnek, kik köröskörül leszurt hegyes kardok között bukfenceket vetnek, kik eleven piramidokat képeznek egymás vállára állva, melynek hegye alant van, a társait emelő óriás; kik mérges kigyókat táncoltatnak, zeneszóra kényszerítve őket egyenesen fölállni; kik tudós zöld madárkakat csatarendbe állítva, harcjátékot intéznek a szelid viadorokkal; s közbe vidám tréfákat szórnak a nemes urak közé, miktől a szép hölgyarcok itt ott el is pirulnak még. Van köztük a ki a sok húrú arab lanton csodaszép arab románcokat tud elverni, s más, ki csengő hangon azokat elénekli. A szép dalokat utánuk dalolja a nép az utcán.

*) A mult számban hibásan szedett név így olvasandó.

De mindannyin tútesz a király kedvence boldogja, Ninifa.

Ninifa leánynak született.

Mindannak, a mit e szóban szépnek, kedvesnek, óhajtottnak ismerünk, Ninifa összesített el-
lentéte.

Arca fekete és rút; ha mosolyog, valóságos ördög. Karjai hosszuk és izmosak; széles válla, kurta nyaka van. Hangja vastag és recsegő. Tréfái olyanok, mint a nyolcszemű marása.

Épen azért kedvence mindenkinek, — a kit még meg nem mart.

Minden vasárnap este közjáték van a buenretirói királyi palota kertében; hol a király a grandokkal fedett mennyezet alól nézi az arab bohócok előadásait, míg a nép a szinkör nyitott felén töri meg a sorompókat.

A játék végén szokott Ninifa előjönni; minden alkalomra tart valami új, meglepő erőmutatványt, s annak a végén veszi a mandolinját s elkezd rajta egy legujabb keletű románc-dallamot verni, melyben aztán a tréfás szöveget is elénekli, a minek rendesen az a csintalan tartalma, hogy Chinchilla herceg hogy szed rá egy féltékeny férjt, a ki addig őrzi a nejét, míg merő elővigyázatból elveszti.

A nép nevet a bohó történetnek, s eltanulja azt

dallamával együtt; hanem az uri páholyrend menyegyzetei alatt rendesen egy-egy hallgató nem nevet; a ki a mese által találva érzi magát, s átkozódva keresi szemével az átelleni sorok közt: vajjon melyik lehet az a Chinchilla herceg?

A Chinchilla herceg egészen népszerű alak már. Ugy beszélnek róla urak és parasztok, mint a legjobb ismerősről. Chinchilla herceg bőkezű, ajándékozó; Chinchilla herceg gavallér, nagylelkű; Chinchilla herceg szerelmes és szeretetreméltó, minden szép asszonynak titokban imádója, és oly soknak imádotója, és Chinchilla herceg a mellett vitéz és bátor; ki ha kelepébe jutott, ki tudja magát vágni karddal; bástyákra mászik, mint a menyét, fut, mint a paripa, uszik, mint a gyík s sziklával hajigál, mint a balista.

Ki ne szeretné Chinchilla herceget ismerni?

Hísznek vannak, a kik őt bizonynyal ismerik; hanem azok nem árulják el. A nők.

És ezért futkosnak az utcán a madridi féltékeny férjek, mint a kiket a nyolcszemű megmart; halálra keresve azt a láthatatlan férfit, a ki minden zárt ajtón keresztül-kasul jár és a kit nem lehet megkapni sehol.

(Folyt. követc.)

Tóth Endréhez.

+ 5/6 1885.

Bensőd világa elborúlt, sötét.

Te mélyen szenvedsz, lelked oly beteg!

De a nem ép — nem éphez szól, dalában!

Én sem vagyok, ki voltam! kedvem többé

Nem ágról ágra szálló víg madár;

Mocsárszalonka: föltreppentve, perenyi

Villogó légi táncát ha lejárta,

A föld sarába sülyed újlag.

Emésztő bú, gond zajlik bár körülled,

Ha összemérem élted életemmel,

Irigyellek még gyötrelmidben is.

Tenyeredből még szebb jövődöt jósol

Ama földtündér: a nyájas remény.

Dellő fényedben még alattad hordod

Árnyad, — árnyékom már előttem jár,

Tied, jövődnek lombos erdeje, —

Enyém, csak múltam feltorlott avarja;

Sötét rétege közt ki ismerné föl

Tünt örömid százszínű levelét!

Sirodnál, ifju társid könyvet öntnek;

Vidám toromban lakadalmi zajt ül

Az ifju nép, s aranybor a — könyű.

Búd még — költészet; kinom — próza már:

Száraz prózája a sívár valónak.

Te, — sebzett harei mén, kiüzelmed oly regényes!

Én: — hadd kacagjak önön magamon!

Rokkadat ló, mit csak bőrédért vásárol

A vén halál, e házaló zsidó. —

Szólj! esérélnél-e életet velem?

Tragoediát tragikomoediával?

S közös nagy bűnkban, e szent fájdalomban,

Mely milliónknak lelkét törte meg:

Imára olvad kebled olykor még.

Boldogabb mint én! még esdön tekintesz

Ott fennen ama siketnéma tájra:

A magas menyre, — mely hideg mosolylyal

Néz le hazánk kialvó tűzhelyére.

S rogyó kövére a hit oltárának.

Melynek alóla a maró kétség

Kigyója pattan védtelen keblünkre.

Szívemnek könye évek óta nincs.

A gunyakacajnak ostorával torlom

Vérző sebét, mit rajta üt a menny;

Habár feléje sujtó ostromnak;

Önön keblemre vagdal véggyűrűje.

E dac istápjá roskadó erőmnek

Midön ama kék boltnak terhe nyom;

Ez egy! ha végig nézem keserűn

E földet itt: ez igazak vérpadját,

E rablók fészket, e gonosz világot. —

De bűnhödöm, mély sirt mutatva föl

Virágos part: e küzködő gyötrelmet,

Vigasz helyett, mit tőlem várhatál. —

S mindaz nem oly bús, oly sötét talán
 Mit hosszú éjünk dühöngő tele
 Lelkemnek, s lelkem ajkaimra sűg.
 Földéről tán még keblünk újolag,
 S kibékül menynyel, földdel, önmagával,
 Ha a tavasznak fényétől kizöldül
 Hazánknak tére, e nagy tetszhalott! —
 Ha majd az erdön újra lomb fakad,
 S tölgyén szerelmet bűg a vadgalamb,

Ugy-e bár eljössz bérceim hónába
 Rég látott Endrém? — A bérc forrásától:
 Mely árnyban foly bár, habja mégis édes,
 S mely a meredek szélén is mosolyg
 Mélység felett, — a vadrózsa bokrától,
 Tán bölcseséget szívunk s új erőt!

Szemere Miklós.

Aldunai képek.

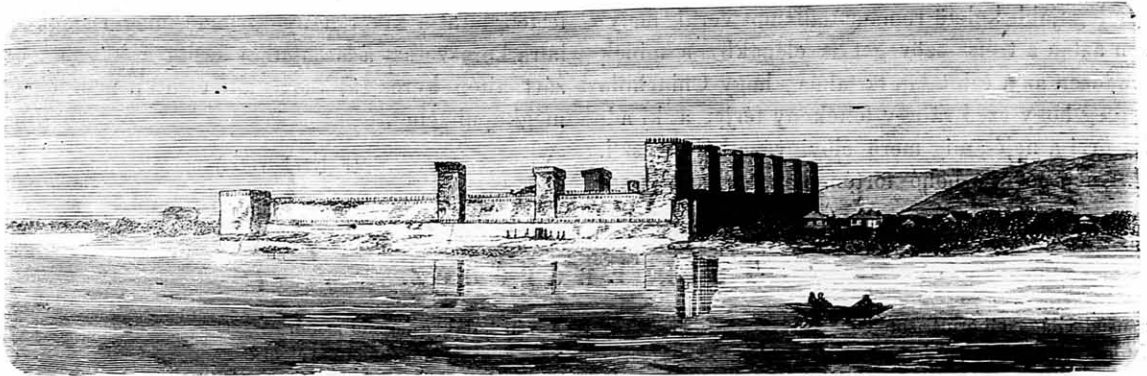
II.

(Vég-Szendrő. — Emlékezés Brankovicra. — Slivovica. — Probus császár szőlője. — Passarovic. — A szeszélyes Duna. — Bázis. — Magyar-oláh vasut. — Ráma vára.)

Belgrádtól hat mértföldnyire fekszik a Duna jobb partján Szmederevo, másként Semendria, a hazánk történetében annyszor emlegetett Vég-Szendrő; ez hajdan Szerbiának fővárosa volt, s itt székeltek a despoták.

az egész erősség csak arra valónak látszik, hogy diszesitse a tájat.

Maga a város, mely különben élénk kereskedést és hajózást űz, a Dunáról nem igen látszik, mint-hogy a vár s a háttérben emelkedő magaslat tövé-

Szendrő vára.

Szendrő várát az utolsó szerb despota, Brankovics György 1433-ban építteté.

Az erősség szabálytalan három szögletből áll s rovátkos bástyákkal és huszonegy tornyocskával van ellátva, ezekből azonban a Dunáról tekintve, csak három látszik. Dél felől a várost s várat, mely 1821-ben újra megerősítettet, 24 lábnyi széles árok védelmezi.

Szendrő lakosainak száma jelenleg mintegy 10,000; hajdan azonban nevezetesebb város volt, mert a fejedelmen kívül itt lakott a senatus s az érsek, ki „Szerbországi primás“ nevet viselt.

A vár a Morava-folyó bal ágán, épen azon a helyen fekszik, hol a római Castrum-Vincejum terült el, — s most jobb karban van, mint Belgrád, bárha egy teljesen fölszerelt várhoz mégsem nagyon hasonlítható, mert a Duna homokos partjáról csak egyetlen alacsony kapu vezet belé, mely előtt görnyedt katonák ácsorognak; a tornyok repedezettek, omladozók; a falak rovátkai csorbák, szóval:

ben fekszik.

Szendrő régi történetét mellőzzük, s csak annyit említnék meg, hogy a törökök 1805-ben Vulliceviti szerb vajdát agyonütvén, ezért a szerbek megtámadták, bombázták s aztán be is vették a várost. Vég-Szendrőtől három órányira fekszik a Kulicsi hegység közt a kis Hassan Pasina Palánka nevű város és erősség.

Szendrő mellett s azontul is, a hegyek oldalai gyümölcsösökkel s leginkább szilvafákkal vannak beültetve, melyek gyümölcséből készül a mi pesti piacunkon is nagyban keresett *slivovica*.

A szőlőhegyek valódi ékességei e vidéknek, s nemcsak a várost kerítik be félkörben, de ezek a Grocskától a Moraváig terjednek. A hagyomány azt tartja, hogy az itteni szőlőfajt, melynek fehér bora híres, maga Probus császár ültette legelőször.

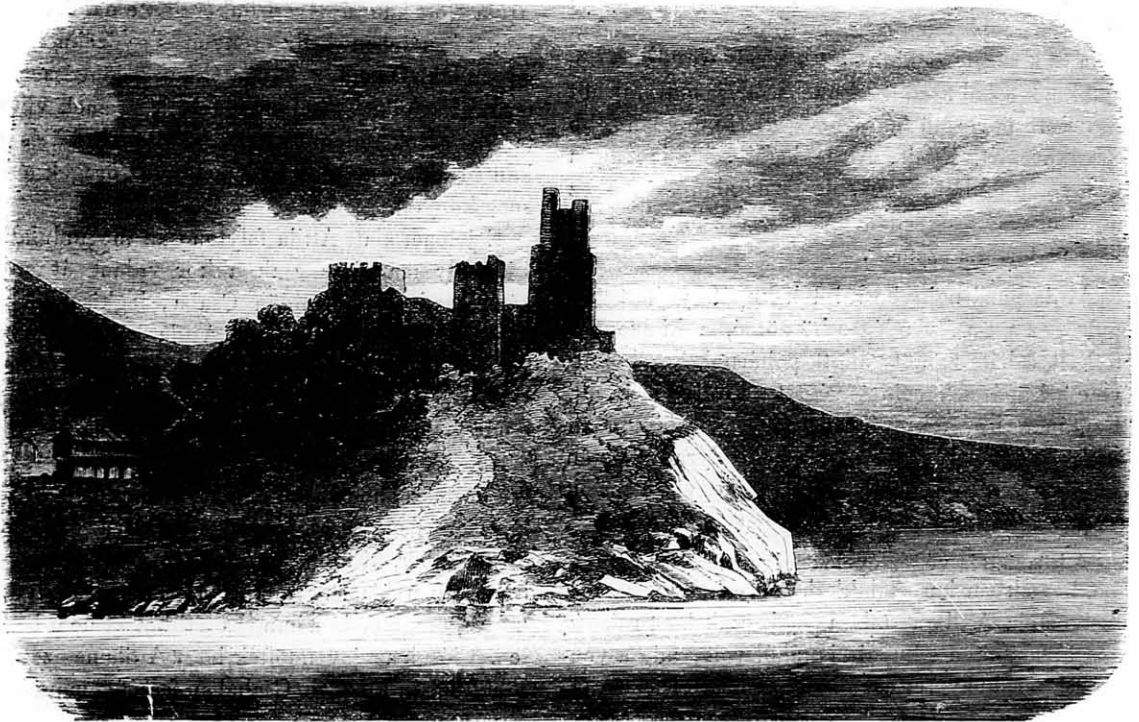
A szendrői vár tövében foly a Jessova, a Moravának bal ága, s ha ezen átkeltünk, a főfolyamig gyönyörű tölgyes erdőkön visz át az ut, s aztán

még két óra hosszágig kell utazni, míg Passarovicig vagy Posarevácig érkezünk, mely város a törökökkel kötött 1718-diki békekötésről nevezetes.

A Duna itt két ágra szakad, s ezek mindegyikén számos apró, ezer meg ezer vizimadárnak tanyául szolgáló szigetke képződött. Báziáson fölül a Duna elkezdí szeszélyes kanyargásait s hol jobbra, hol balra csap, mintha nem tudná, hogy melyik oldalra forduljon, míg végre a jobb parton emelkedő hegyek által kereken visszautasítva, neki tart egyenesen Magyarországnak, mintha csak a Temesvár felől Báziásnak futó vasut elé akarna sietni.

Ha a vasutak a civilizáció erei, úgy mondhatni, hogy Páristól Báziásig szakadatlan láncolatban szivároghat a polgárisultság, hogy az hazánk fő-üterén, a Dunán tovább szivároogjon lefelé. Innen Báziástól tovább Orsováig kellene futnia a vasutnak, hol az az oláhországgal összekapcsolatnék, mint ezt maga az oláh kormány is óhajtotta. E tervetből azonban nehezen lesz valami, mert azt osztrák részről sztratégiai okok akadályozzák.

Báziás alatt, a szerb oldalon a Duna ismét merész csavarodást visz véghez, s itt emelkednek egy sziklatömbön *Ráma*, hajdani római erőd romjai, mintegy utját zárva a Dunán lefelé utazónak, ki a multnak e festői képén szivesen elmereng.

Ráma váromjai.

Attila lakomája.

Ez címe azon képnek, melyet egyik legtehetségesebb festésziünk, a jelenleg Münchenben Pilotti oldala mellett működő Wágner Sándor a redout falfestményei számára vázlatban készített volt. Pest-város tanácsa, vagy ennek illető osztálya azonban később azon nézetre jutott, hogy „Attila lakomája” tárgyánál fogva nem igen való a vidorságnak s táncnak szentelt redout falaira s pedig annál inkább nem, mert női alakok nincsenek a képen.

A pályázat körüli eljárás s az illetők nézete fő-

lött nem mondunk ítéletet, mert a képzőművészeti társulat tagjaiból alakult szakértő bizottság a napi lapok hasábjain az ellen úgy is nyilatkozott, s itt csak azt jegyezzük meg, hogy Wágner Sándor az akadémiának is bemutatott ezen képét lapunk számára önmaga rajzolta fára.

A művész tárgyát Attila kortársának, a kelet-római császárság követségi szónokának, Priscusnak elbeszélése nyomán készítette, s képünk magyarázatául mi is leghelyesebbnek hiszszük egyenesen ezen elbeszélés illető pontjait közölni.

„A lakoma nagy, hosszukás négyszögű teremben, köröskörül és sorjában rakott kis asztalok mellett ment végbe, melyek mindegyike mellett négy-öt személy férhetett el.

A terem közepén emelvényen állott Attila asztala és kerevete, melyen ő már helyet foglalt. Kissé hátrább másik kerevet volt, miként az előbbi, fehér szalagokkal és tarka kendőkkel ékesítve, hasonló a Görögországban és Rómában menyegzők alkalmával divatos díszágyhoz.

A követeknek belépésük után az ajtónál álló pohárnokok azonnal boros kupákat nyújtottak, melyekből a királyra köszönteniök s inniok kellett. Ez oly kötelező szertartás volt, melyet széke elfoglalása előtt minden vendég megtartott. Az emelvény jobb felén a tiszteleti helyet Onszeg foglalta el s ezzel szemközt ült a király két fia. A követeknek a bal asztalt adták, s itt is előttünk ült egy Bere nevezetű hún nemes, ki Hunniában több fálvakat birt. Ellák, Attila legidősebb fia, atyja kerevetén foglalt helyet, de jóval alantabb, s ez atyjától való szégyenletében az egész lakoma alatt lesütve tartotta szeméit.

Attila pohárnoka borral telt kupát nyújtott urának s ez azt a fővendégre köszönté, a ki azonnal fölkel, a háta mögött állott pohárnok kezéből átvete a kupát s koccintás végett a király elé járult. Ezután a követekre került a sor, kik hasonlóan boros kupákkal köszöntöttek a királyra, s aztán minden vendég, rangsor szerint, egyik a másik után fel lön köszöntve.

A köszöntés végeztével az udvarmesterek léptek be, kezeikben husostálakkal, melyeket az asztalra helyeztek. Attila asztalára ezek csak hust raktak, azt is fatálakon s kupája is fából volt, míg a vendégeknek kenyeret és mindennemű ételt ezüst tá-

lakon hordtak s ezeknek kupáik is ezüstből vagy aranyból voltak.

A lakomára készített asztalok akként voltak helyezve, hogy a vendégek kényelmesen szedhetek az eléjük rakott tálakból. — Midőn az első teríték elfogyott, a pohárnokok visszajöttek s a felköszöntés újra kezdődött s ugyanazon szertartással ismét végigment minden helyen. A második teríték után, mely az elsőhöz hasonlóan gazdag volt, de különböző ételekből állott, harmadszori közívás, az ugynevezett *áldomás* következett, melyben a már felhevült vendégek kupáikat sűrűen üritgették.

Este felé, midőn már szövétnekeket gyújtottak, két hegedős, azaz költő lépett be a terembe, kik Attila előtt hun nyelven önkészítette dalokat énekeltek, melyben hadi erényeit s győzelmeit magasztalták. Dalaik a hallgatókban örvöngéssel határos elragadtatást keltettek fel, a szemek villogtak, az arcok rettentő kifejezést öltöttek fel, és sokan sirtak — az ifjak az epedés, az öregek a keserv könyeit.

E jelenet alatt Attila folytonosan megindulatlan s komoly maradt s csak akkor villant át arcán némi gyengédség, midőn Csaba, legkisebbik fia lépett be s hozzá közelített. Attila közelebb húzá kerevetéhez a gyermeket, arcát simogató s ölelésekkel, csókokkal illette. Én, midőn meglepetve csodálkoznám, — mondja Priscus, — hogy Attila másik két fiát föl sem veszi, a mellettem ült szitytya szomszédhoz fordultam, a ki latinul is beszélt keveset és sugva kérdezém tőle: „Mi az oka, hogy ez az ember, ki többi gyermekéhez oly hideg, ez iránt oly nyájásnak mutatkozik?” — „Szívesen megfejtsem, mondá a hun, ha a titkot ki nem beszél. A jósok azt jövendölték, hogy Attila nemzetsége többi fiában kihal, de Csabában fenn fog maradni!”

Magyar levelek régmúlt időkből.

V.

Kemény János, erdélyi fejedelem levele 1661-ben özvegy Perényi Zsigmondnéhoz.

Kívánta sok jókkal áldja meg az ur Isten kegyelmedet édes sógorasszonyom. Vettem igen szeretettel a kegyelmed nevéen írott levelet és köszöntését; jó kívánságával legyen Isten meghallgatója; nekem is adjon arra alkalmatosságot, hogy gyermekemhez való szeretetét meghálálhassam sat.

A vitélő rendnek szolgálatomra és a hazába jövésüknek tilalmát nem csodálom, mert tudom

Magyarországnak is szükségét rájok, mostan pedig nekem csak harmada se kéne, a mennyi vagyom; jövendőben, ha Isten avval akar látogatni, a mikor nekem fog kívántatni, igaz magyarságotmat minden alkalmatosságokban bizony szentül meg akarom tartanom' és megmutatnom, csak teljességgel el ne rekesztessem a keresztyénektől. Ezekután tartsa Isten jó egészségben. Datum in Castro nostro Radnót, die 25. mart. Anno 1661. Szeretettel szolgáló sógora

K e m e n y J á n o s, m. k.

VI.

Kemény János erdélyi fejedelemnek egy külön lapra írt levél-töredéke, alkalmásint 1661-ből.

P. S. Ádám sógor ur ö kegyelmét hamikor Isten behozza, bizony szeretettel látom. — Istennek hála, noha félelem nélkül nem, de reménytelenségben is teljességgel nem vagyunk, csak akarat szerint is a kereszténységtől el ne taszítottassunk. — A perlekedésre való költséget meg tudván gondolni, nemcsak igérem, hanem küldenem kellene: mások kedvök töltésének ne légyen cégére, hanem magának kegyelmednek. Él az Isten! első házasságomtól fogva ^{*}), főemberi, uri, sőt rabságbeli állapotomban is ily szükségben nem voltam. Ha Isten a hazát csendesitené, volna reménységem másoknak kedveskedhetnem; pusztá országba, üres tárházba jöttem.“ ^{**})

VII.

Wesselényi Ferenc nádornak 1661-ben Apaffy Mihály erdélyi fejedelemhez intézett levele.

Két rendbeli kegyelmed méltóságához levelet,

egyiket murányi várunkban az Aradon tul csintalankodó csoborlók insolentiairól, másikat pedig itt megszállván, Teleki Mihály uram ö kegyelme nemes Békésvármegyében levő jószága végett való impetitióról vettük. Mind a két dologban azért méltó requisitióját értvén kegyelmednek, azonnal parancsoltuk a végbelieknek strictissime mind a két dologban. Azonban mivel ezen nemes Magyarország nemes Erdélyországgal összekötött szabadsággal és praerogativával szomszédos, parancsoljon tovább is kegyelmed, minden adandó alkalmatossággal kívánunk atyafiságosan szolgálunk kegyelmednek. In reliquo éltesse Isten sokáig szerencsés jó egészségben kegyelmedet. Datum in Castello nostro Eniczke, die 3. mensis sept. Anno Dni 1661. Comes F. Wesselényi.“

„P. S. Kétes levén az előbbeni válasz vivő levél kegyelmed méltóságos kezéhez jutásáról, azért irtam ezt jobban.“

Id. Mogyoróssy János.

Vámbéry közép-ázsiai utazásából.

(Szamarkand. Timur és tanítójának sirja. Szerző megtekinti Timur valódi sirját a föld alatt. Korán folióban, hír szerint Osmantól, Mohammed irnokától. Nyilvános épületek építési modora. A mai Szamarkand. Lakossága. Dehrid. Az Emir meg érkezése. Szerző találkozik vele.)

(Vége.)

Bár nem akarunk egyetérteni a közép-ázsiaiakkal, kik a mai romokra még pedig „a paradicsomhoz hasonló Szamarkand“ elnevezést használják, mégis, ha igazságosak akarunk lenni, Közép-Ázsia régi fővárosát, fekvése és a körülte levő buja növényzet miatt Turkesztan legszebb városának nevezhetjük. A benszülöttek Khokandot és Namengant ugyan fennebben dicsérik, de ezeket előbb látnunk kell, mielőtt a szépség koronáját nekik nyujthatjuk.

Miután Szamarkandban nyolc napot töltöttem, szilárdan el volt határozva, hogy innen, az előbb említett uton a távoli nyugatra akarok visszatérni.

Elutazásom előkészületeivel voltam már teljesen elfoglalva, midőn az emir diadalmas menettel vonult be. Ez néhány nappal előre volt bejelentve, a rigisztanra nagy néptömeg gyűlt össze, de a bevonulás különös pompa által épen nem tűnt ki. A

menetet körülbelül 200 szerbaz nyitotta meg, kik az időntalan bokharai öltözet fölé valami bőr-kolmit vettek fel, s azért rendszeres csapatoknak nevezettek; ezeket messze távol lovasok követék zászlókkal, üstdobokkal, s Mozaffar ed-din emir s magasb hivatalnokai, kik környezték, a hófehér turbánban és szivárványszínű, bő selyem öltönyeikben inkább a női karhoz a Nebuchodonozor operából, mint tatár harcosok csapatjához voltak hasonlók, s csak a kiséret, mely között több kipsak volt látható, a legtörzsökösbb mongol arcvonásokkal s nyállal, ivvel és pajzsokkal fölfegyverkezetten, emlékeztetett Turkesztanra. A bevonulás napján az emir népünnepet hirdetett ki, mely alkalomkor a rigisztanon több óriási üst állítottott fel, s ezekben „fejedelmi pilau“ főzetett, mely egy zsák rizs, darabokra vágott három birka, nagy serpenyő juh-zsir, miből nálunk öt font gyertyát lehetett volna önteni és egy kis zsák répából állt. Minthogy tetzés szerint osztogattak, az evés, ivás nagyban folyt.

A legközelebbi napra arz, vagyis nyilvános audientia volt kihirdetve. Fölhasználtam az alkalmat, hogy barátaim kíséretében magamat az emirnek bemutassam; de nagyon meg voltam lepelve,

^{*}) Kemény János első neje Kállay Zsuzsa, Kállay Klárának, Perényi Zsigmondnének testvérhuga, második neje pedig Lónyay Anna, özeveg Wesselényi Istvánné volt.

^{**}) Kemény János 1607-ben Bükkösön született. Ifjabb korában Bethlen Gábor udvarnok, később II. Rákóczy György főhadvezére volt s mint ilyen, tatár rabságba jutott, melyből utóbb kiváltották.

midőn a belvárosba való belépeskor egy mehrem feltartóztatott, ki tudunkra adá, hogy a Badevlet (felség) engem egyedül kíván látni, társaim nélkül. Nemesak én, de barátaim is roszt gyanítottak; azonban követém a mehrem-et, s miután egy órán át várakoztattak, oly szobába szólítottam, melyet már előbb is megtekintettem, s ott az emirt veres posztó matrácra találtam fekvő, irások és könyvek között. Nagy lélekjelenléttel egy kis szurát mondtam el a szokásos imával az uralkodó jólléteért s az amen után, melyet az emir viszhangoztatott, az uralkodó közelében ültem le, a nélkül, hogy erre engedélyt nyertem volna. Merész viseletem, mely különben a dervis-jellemnek egészen megfelelt, feltűnt az emirnek; szigorun szemembe nézett,

sőbb vágyam volt. Különben nincs más foglaltságom s már hosszú idő óta, mint dsihangeste (világjáró) kóborlok a világban.“

„Hogyan? Te sánta létedre dsihangeste vagy? Ez valóban különös.“

„Legyek áldozatod *) takhszir (ez a mi „bocsáss meg“-nekünknek felel meg). Dicsteljes ösödnek (nyugodjék békével) ugyan e hiánya volt, és mégis dsihangir (világhódító) volt.“

E felelet tetszett az emirnek, utazásom után tudakozódott, s a benyomás felől, melyet Bokhara és Szamarkand reám tettek. Megjegyzésem, melyeket mindig persa versekkel és koran-idézetekkel fűszereztem meg, az emirre, ki maga is molla s meglehetősen jól beszél arabul, jó hatással voltak.

Az emir bevonulása Szamarkandba.

mintha engem, ki hosszú gyakorlat által a pírulást elfeledtem, zavarba akarna hozni s így szól:

„Hadzsi! Rumból jösz, mint hallom azért, hogy Baha-ed-din s Turkesztan többi szentjének sirját meglátogassad.“

„Igen, takhszir! (uram!) S azért is, hogy áldott szépségeden (dsemali mubarek, a szokásos udvariassági szólam) épülhesek.“

„Különös, s más célod épen nem lenne, midőn oly távoli országból jösz!“

„Nem takhszir! Hogy a nemes Bokharát s a bájos Szamarkandot lássam — melynek szent földén mint Dselal seikh megjegyzi, inkább a fejjel, mint lábbal kellene járni — már régtől fogva legben-

Szerpaj-t (öltözet) és 30 tengét adatott nekem s azon parancsal bocsátott el, hogy másodszer látogassam meg Bokharában. Miután a fejedelmi ajándékot kézbesítették, ittasodottan siettem barátimhoz, kik szerencsém felett nem kevésbé örvendettek. A mint hallottam s valószínűnek tartom, Rahmet bi kétértelmű jelentést tett rólam; az emir azért fogadott bizalmatlansággal, s ennek legyőzését egyes egyedül nyelvem szerencsés gördülékénységének tulajdoníthatom.

*) Timur, kitől Bokhara mostani fejedelmei nemzetségüket, alaptalanul, leszármaztatják, köztudomásúlag sántított, miért is ellenségei Timur lenk-nek, (Tamerlan), a sántító Timurnak nevezték.

vide pag. 494.

RUSZ KÁROLY BÉSTEN

Megyer J.

Attila lakomája. (Sniát er-deije után lára rajz Wágner Sándor.) — Lásd szövegét a 197-dik lapou.

A majom jellemrajza.

A *Mária-Anna-Zsófia* nevű briggs parancsnoka 1825-ben Szumatra északkeleti partjára egy csolnakot küldött ki édes víz beszerzése végett, mely alkalommal a csolnak népsége egy óriási orángutánanggal találkozott, mely alkalmasint az ide mintegy két mértöldnyire levő őserdőből érkezett. Ez az orángutánig térdig sáros volt, s úgy látszott, mintha vándorlásban lenne. Megpillantván az embereket, eleinte közeledett feléjük, de midőn észrevette, hogy meg akarják őt támadni, egy magas fákból álló sűrűségbe menekült, nem messze ezen helytől.

Ezen orángutánig termete magasabb volt bármelyik matrőznél is, s járása ingadozóknak látszott, mert hébe-hóba kezeivel is segített magán, lábak gyanánt használva azokat; midőn azonban a fákhöz jutott, nagy gyorsan fölkapaszkodott az egyikre, egészen annak csúcsáig, aztán ágról ágra s egyik fáról a másikra szökött, valóban hihetetlen ügyességgel. Gyors mozdulatai oly meglepők voltak, hogy az őt már célba vett matrőzök nem bírták lövéshez jutni, s csak akkor puskázhattak rá, miután a fákat egytől egyig kivágták, annak kivételével, melyen a majom rajta volt. Őt golyót röpítettek belé egymásután, s csak midőn az utolsó furódott belé, hullott alá feje mellére, vére ömleni kezdett s ekkor teste otrómba tömegként esett le megtámadói közé. Ezek látván az állat mozdulatlanágát, hozzá közelítettek; ekkor azonban a majom hirtelen megfordult s megragadva az egyik matrőz szuronyát, azt apró darabokra törte, mintha csak fából lett volna. Ezen végső erőködése után ismét visszaesett a földre, arca roppant fájdalmas kifejezést öltött magára s kezeit vérző sebeire szoritva, kiadta végső lehelétét. A matrőzök nem bírták e jelenetet nyugodt szemmel végignézni s lelkiismeretük furdalni kezdé őket, hogy oly teremtmény gyilkosaivá lettek, mely majdnem emberinek látszott.

Ezen eset előtt néhány évvel, Szumatrának ugyanezen részén *Hall* kapitány mintegy husz ember kíséretében szintén orángutánigot támadott meg s lőtt le. Ez nőtény volt s egy fa legmagasb csúcsán ülve, gyermekét karjai között tartá. Midőn az első golyó furódott testébe, rémitően felkiáltott, de nem törődve tovább sebével, csupán azon törekedett, hogy kicsinyét a legmagasb ágakra juttassa. A helyett, hogy menekült volna, figyelemmel kísérte a vadászok minden mozdulatát, s időről időre gyors pillantást vetett sarjára,

melyet tagjártatásával s cikkezetlen hangjaival arra látszott unszolni, hogy siessen el e vészes helyről minél gyorsabban. Az anya-majom a második lövésre leesett, de a kicsiny szerencsésen megmenekült.

Igen számosan állítják, hogy a majmok gúnyhókat is építenek maguknak; ezen állítást azonban nem kell betű szerinti értelemben venni. Rendesen a fákon tanyázzván, természetes, hogy tanyájokul a legalkalmasb helyet választják ki, felhasználván az ágak helyzetének természetes előnyeit, sőt az is megcsik, hogy a fölé a vékony galyak s levelekből tetőzetet, alul pedig fekhelyet készítenek. E tekintetben kevés az adat, s így itt csak a „*Magasin Pittoresque*“ legújabb számában közlött adatokat soroljuk elő.

Dr. *Abelnek* Jávában volt egy fiatal, nem rég fogott orángutánja. „Ezen állat, — mondja a nevezett tudós, — teljes szabadságnak örvendett, s rendes lakhelye háza mellett egy nagy tamarin-fán volt. Majmom ezen a fán ágyat is készített magának, egymáshoz kötvén, vagy egymásba fonván a vékonyabb galyakat, mikre aztán faleveleket terített.“ Más utazók meg az afrikai bennszülöttek állításai nyomán azt mondják, hogy a csimpárz-majom viskókat is épít magának, miben az embereket utánozza; de ez a majom nem használja házáat ugyanugy, mint az ember, mert nem benne, hanem tetején, az összehalmozott lombos galyak közt lakik.

Bárha a majmok vad állapotukban még nincsenek kellőleg megfigyelve, mindazáltal azokból, miket megszelidített korokban tanusítanak, rendkívüli tehetségeikre következtethetni. E tekintetben bőséggel vannak s pedig oly nevezetes adataink, hogy szinte nehéz közülök választanunk. Dr. *Abelnek* már említett majma, midőn hajóra szállították át és bambuszból készült ketrebe csukták, csakhamar felfödözte a leggyöngébb lécet, azt kitörte s megszökött. Erre erős kötéllel egy cölöphöz kötötték, de az okos majom kapta magát s az erős csomókkal a cölöphöz kötött kötelet kioldozta s azt vállára vetve, mint a matrőzök, sétálgatni kezdett a földözeten. Midőn később teljes szabadságot adtak neki, nagyon pajtáskodott a matrőzökkel, játékra ingerelte őket s nagy barátságot közülök csak azok iránt látszott érezni, a kik gyümölcsessel vendégelték meg. Az éjt rendesen egy magas árbocon töltötte, hol ágyat készített magának, azt megvetette, aztán azon gondosan bebur-

kolózott egy vitorlába. „Hogy zavarba hozzam majmomat, — mondja az angol természettudós, — gyakran megesett, miként ágyát lefekvése előtt elfoglaltam; ily esetekben majmom mindenkép igyekezett a vitorlát alólam kiráncigálni, vagy fekhelyéről addig taszigálgatott kifelé, míg célját el nem érte. Midőn a vitorlák egytől egyig fel voltak vonva, akkor majmom ide-oda forgolódott mindaddig, míg más alkalmas fekhelyre nem talált, s ilyenkor aztán alsó párnácul vagy a matrózok ruháit s szárításra kiakgatott fehérneműit, vagy pedig valamely függő ágyat lopogatott el.“

*Vosmaerne*k szintén volt egy ilyenfajta majma s ez is nagyon ügyesnek mutatkozott ágya elkészítésében. E majom soha se feküdt le előbb, míg derékáját s vánkosit helyre nem igazította s ekkor aztán magára terítvén takaróját, az alatt összehuzta magát, mint valami didergő gyermek. Észrevevén, hogy ura ládája lakatját egy kis kulcs segítségével nyitja ki, egyszer elővett egy kis pálcikát s azt beledugván a kulcslyukba, forgatni kezdte abban, de eredménytelenül, s ekkor nagyon látszott csodálkozni, hogy a lakat nem nyílik meg.

A nagyhirű *Flourens* nevezetes jellemvo nást beszél el egy, a párisi „Jardin des Plantes“-ban élt fiatal orang-utangról. „Egykor — mondja *Flourens* — ezt a majmot meglátogattam egy derék öreg barátommal, a természet mély megfigyelőjével. Ennek az öregnek kissé különös öltözet, csendes és csoszogó járása s görnyedt testalkata magára vonta a fiatal állat figyelmét. Az orang-

utang szívesen teljesített mindent, a mit tőle kívántunk, de szemeit folyton kíváncsisága tárgyára meresztette. Midőn távozni készültünk, a majom előlépett s gyöngéden kivette az öreg ur kezéből a botot, arra rátámaszkodott, hátát meggörbítette s utánozva öreg barátomat, csoszogó lassu lépésekkel kezdett előttünk sétálni, Erre vissza adta a botot, s mi azon meggyőződéssel hagytuk el, hogy nemcsak mi, de ő is tud megfigyelni.“

Hogy a majom ezen nagy utánzási tehetségénél fogva, midőn emberek társaságában él, minden megerőtetés nélkül képes azok szokásait elsajátítani, — ezt könnyen elhihetjük, ha ennek nem is látnók ezer példáját. A majom felöltözködik mint mi, ügyesen iszik a pohárból, az asztalt megteríti s étkezésénél ügyesebben használja a kést és villát, mint azt tán számtalan tatár atyánkfia tenné; felnyitja a pezsgős palackokat, elhozza, a mit tőle kérnek, kiporolja s rendbe szedi gazdája ruháit, kitisztítja csizmáit, szóval mindazon dolgokat pontosan elvégzi, melyek egy gondos inas kötelességei. A jó reménység foka körül a gyarmatosok nemcsak egyféle hasznos szolgálatra használják a majmot, sőt ott számos kovácsműhelyben a *Chacma* nevű majom szítja a tüzet, üti az üllön a vasat, míg a földmivelő majmát kocsisul használja. — Francia szerzőnk — a ki után közöltük ezen majom-jellemrajzokat, — arról is meg van győződve, hogy a majmokat építészekké, vagy legalább kőművesekké is ki lehetne képezni.

Uj-Yorkból Uj-Granadába.

(Vége az első fejezetnek.)

A megmentettek a legszánandóbb helyzetben voltak; a leesett árboc szétzúzta a kapitány karját, és két tengerész lábát, s kivétel nélkül mindenki meg volt sérülve, az áhség és szenvedés egyéb következményeit nem is említve. Kapitányunk tüstint a legemberibb módon gondoskodott, hogy mindegyik tiszta száraz ruhákkal láttassék el; a tört tagokat hajó-sebészünk rögtön bekötözte, s egyáltalán kellő és kollegialis szeretettel lön gondoskodva szükségéikről.

A háborgó és zajló vizelem nem volt ma reggel minden befolyás nélkül az utasokra; sokan, igen sokan betegek lettek, s csak keveset lehet látni a födözetben, ki lábában bizott a hömpölygő és bukácsoló hajón. Egy különösen serio-comico eset adta elő magát épen a reggeli után. A hajó sza-

balýzata közé tartozik ugyanis, hogy oly rondaságok: mint papagályok, ölebek és majmok a kabineben nem tartathatnak, de ilyenfélék átadandók a csizmatisztítónak egy kis borralaló mellett. Egy nehézkes — körülbelül 300 fontos — német nő meg akarta látogatni kedves kutyácskáját és papagályát, hogy személyesen győződjék meg hogylétök felől s nagy bajjal felgőzölt a lépcsőkön a födözetre. Ott egy darabig a kilincsbe fogózva várta, míg a hajó egysulyba jő, s mikor ezen perccet beérkezettnek hitte, megindult, utját folytató, de szerencsétle ségére ugyanekkor a hajó fölemelkedett, lábáról lecsapta a nőt, s a födözet egész hosszában hentergette a rácoszatig, mire oly rosszul lett szegény, hogy az egész uton aztán az ágyat kellett őriznie.

Sandy-Hooktól folyvást egyenesen déli irányban haladván, ott vágunk épen az árfolyamba, hol az észak-keleti irányt vesz, s rajta rézsut keresztül haladván, harmadik reggel belőle ismét kiusztunk. Az öböl-árfolyam déli pereme már nincs oly határozottan jelezve, mint az éjszaki, de itten ismét más jelek léteznek, melyek a vízhőiségi különbség mellett jelenlétét meghatározzák. Ha ugyanis a hajó oldalán a vízbe tekint az ember, mindenütt nagy sárga foltokat lát a felszínen, melyek az általánosan ismert *gulf-weed* nevű tengeri gazokból képződnek. Össze-visszakuszált hajlékony ágak ezek, hosszú csipkés levelekkel, s csaknem átlátszó üveg- vagy hólyagszerű boggyókkal, melyek mind számtalan apró koralokkal és rákfélékkel rakvák meg. A mint tovább haladtunk, gözösünk kezei nagy mennyiségű ily ágat az alsó födözetre hánytak, s az utasok élénken vizsgálgatták az általok eddigelé ismeretlen vörös növényt, a hozzá kapaszkodott dus élő álatvilággal.

Semmi különös esemény sem zavarta ezután megutazásunk egyhangúságát az 5-ik nap reggeléig, a mint végre a várva várt örömhír riadott hegyibénk: „Föld, hohó!” s valóban létezhetik-e ember, ki napokig egyedül az egyhangu tenger kék vizét s a fölötté levő égboltot látta, s ki ne emlékeznék vissza, mennyire felvidámult tompa kedélye s mily hangosan dobogott fel kebele, amint a főntebbi szavakat hallá. Meglehet, hogy a várt föld helyett csak cikás és viharette szirtszálakat láthatott, vagy porladozó köhalmazt, vagy futóhomok zátonyt, minden növény hiával; de hiába, mégis csak *terra firma* az, s a tengerzaklatott s tengerbe fáradt utas ujló és frissült lélekkel üdvözlí, ha ez feltűnt a láthatár végtelenségén.

A *Watling-sziget* volt a zöld növényzettől övedezett magas sziklacsoport, mely délen felmerült. Miriádni vizi madarak sivitottak, károgtak és

csattogtak körülte. Körülhajózva, délnyugati vége felé egy csoport apró halászviskót pillanthatunk meg, egy magas árboccal s a rajta lengedező angol lobogóval. A sziget köröskörül sziklazatonyokkal van övedzve s csak apró járművekkel lehet megközelíteni s ezért a Bahama-szigetek egyik legveszélyesbje; mintegy 15 mf. hosszú s 3—4 mf. széles, a nyugat-indiai kiterjedt hajózás mintegy torkában fekszik s északi sarkát kivéve, általán oly alacsony, hogy csak néhány mértföldről láthatni még nappal és tiszta időben is. Lakói halászat és sófőzésből élnek, s fáradságuk gyümölcsét a közeli *Nassau* nevű angol szigeten cserélik be. *Watling-sziget* Angliához tartozik, mert egyike a Bahamaféle szigetcsoportnak, de épen úgy tarthatnák a nagy Mogulhoz, vagy a tibethi lámához, mert lakói függetlenül élnek souverain anarchiában, s Anglia soha sem kapott még egy farthing jövedelmet is belőle.

E pillanatban ép azon téren utaztunk, hol Columbus első utazásai alkalmával fellázadt népével vitatkozott, s a vita alatt szerencsésen földet ért, az örökké nevezetes San-Salvador fokot.

Nem sokára *Castle* és *Crooked* szigetek mellett suhantunk el, melyek szintén az angol királyné birtokai, s a rajtok él néhány ember leg-

Tengeri gaz az öböl árfolyamából, (rajz. Marasztóni Antal.)

inkább tekenősbéka vadászatból él. A nap már lehanyatlott volt és sugarainak hősege nem volt érezhető, sőt subtropicus vizekbe érven, a légmérséklet felette kellemesnek mutatkozott, s a csendesült tenger tükre, mint zománczott ezüst tér tűnt fel a hold világa mellett. Az utasok csaknem mind talpon voltak, sétáltak és csevegtek a födözeten és siettek a gyönyörű est frissítő árját élvezni, mintha csak ez leendett utósó estéjük, nem tudva, mit hozhat a holnap.

A következő nap reggelén *Cuba-sziget* legkele-tibb csucsa volt jobb oldalunkon, ugyanazon csucs,

honnét néhány hónappal utóbb a hirneves Alabamának nevű kalóz rablócsapataival ugyanezen gőzöst megtámadta, kirabolta s utasai egy részét rabságba hurcolta. Most azonban nem fenyegetett bennünket ily veszély; a kaktus-borította sziklás hegyek és kavicsos part oly sivatag néma volt, mintha belőle az élet egészen kiköltözött volna.

Körülhajózva Cuba keleti csucsát, NDN felé vettük irányunkat, hogy Kingstonba juthassunk, szent veendőket be hajónkba, s az ottani amerikai admirálnak sürgönyököt adandók át. Másnap reggel a Morant-fok fehérre meszelt világítótornyát pillantottuk meg, s nem sokára a jamajkai kalóz mászott hajónkra lélekvesztőjéből. Tüstént elfoglalta kapitányunk helyét a keréktödőzetten, s valóban érdekes volt őt látni, a mint rongyos szalma-

kalap, piszkos kék muslin-ing, egy uszónadrág-forma szenyves mezben és meztláb — távesővével mint valami királyi pálcával osztogatta a parancsot, vagy kémlelte a sziget partját és az előttünk uszó vitorlákat. A kalóz telivérű néger volt, s meg kell vallani, állása méltóságát legalább iparkodott fentartani, a sokaság nevetése közt is.

A part mellett elhaladva, szép alkalom nyílt a gazdag cukor- és kávé-ültetvényeket láthatni, s a végtelennek látszó bananás-ligeteket. Imitt-amott közvetlen a tengerparton kókusz- és datolya-pálmák koronái lengedeztek, s a háttérben sok ezer láb magas hegyek emelkedtek fel, s ezek mögött a messze távolban még magasabb kék csucok.

Xántus János.

Egy hét története.

(Március 24.)

„Vita sine literis mors est,“ (a tudomány nélküli élet halál,) mondja Seneca. Ennélfogva ne csak azon helyeket látogassuk a szíves olvasóval, hol táncolnak és énekelnek, hanem leszállva a vídamság tarka törekeny csigahéj-kocsijából, e tudományos idézet ihletése alatt, komoly képpel és ünnepélyes elfogódással lépünk az akadémia termébe.

A napot ép szerencsésen választottuk, mert a mult hetfői ülés sokféle érdekléssel bir, s nem kell valami meddő elméleteken ásitoznunk, sem műértő arcot vágnunk oly szaktudományi szárazságokhoz, a mikhez — négy szem közt mondva — egy csöppet sem értünk.

Legelőbb is a Teleki-pályázat idejének eredményét jelentik be, általános derűtség és elégtelt mosolyok között. E tárgy ma már az akademiában egész vigjátékká vált, melynek címe lehetne: „Teleki-pályázat, vagyis *Szigligeti aratása*.“

Senki se kíváncsi többé a jelíges levél titkára; mindenki tudja, hogy e téren mindig ugyanaz az író nyeri meg a koszorút, melynek száz levele nem örökké tartó friss babérból, hanem elguruló aranyokból áll.

Most se történt másképp. A tizenhét pályamű közt megdicsérték a sok erővel irt, de végén elhibázott „Heródest,“ s megaranyozták „A fény árnyait,“ a jóhitelű Szigligeti-gyár legutolsó termékét, mely — mint mondják — egy külső érdeken alapuló házasság szerencsétlenségeit és szomorú katasztrófját nem valami nagy költői ihlettel, hanem elég ügyesen festi, s melyben az irodalom

ha nem is sokat, de a színpad mindenestre eleget nyert.

Ez ama csinosan esztergályozott kifejezés, melylyel Szigligeti újabb pályanyertes munkáit rendszeren körül szokták írni, s mely — valljuk meg — sohasem költhet valami nagy érdekeltséget a diadalt nyert munka színrehozatala iránt.

Az aranyat mindenhatónak szokták mondani. Rosszul mondják, mert habár képes országokat felforgatni, bünné változtatni az erényt, s paradicsommá alakítani a sivatagot, de egyre nincs hatalma, hogy tudniillik költőt teremtsen.

Ime, százával tűzik ki az aranyakat a dráma-írás terén, s évenként mindig szép számu csapat — az irodalom megannyi vállalkozásra kész argonautái — indulnak meg a csillogó arany-gyapjuért, de mindig csak egy régi vitéz nyeri el, a nélkül, hogy azzal együtt az ígért trónt — a költői dicsőséget is — megkapná. A pályázat hullámain mindig megjelen a kritika, mint valami boszus Medéa, s széttagolván a félig győztes pályázó saját szülőltjét — a szegény irodalmi Jázont kétségbebejti.

De ha Szigligeti utóbbi művei, melyeknek néhány hó mulva nevüket is elfeledtük, nem is érdemlék meg a pályázati koszorút: azért újabb meg újabb nyereségein nincs miért sopánkodnunk. Ő e jutalmakat nem azért érdemli meg, a mit ma ír, hanem inkább azon munkáiért, melyekkel régebben — a pályaaranyokban sokkal fukarabb mult időkben — ajándékozta meg a színpadot. Róla is el lehet mondani, mit a regényekre vonat-

kozólag Jósikárál mondtak: nélküle lehetnének szinműveink, de nem volna szinirodalmunk!

Különben a koszoru, mit Szigligeti ezuttal kapott az akadémiától, nem volt oly tövises, mint a mult évek. A bizottság előadója, a szelid kedélyű Pákh Albert, gondosan került mindent, mivel a diadalt megkeserithette volna. Sőt olyan jó szívű volt, hogy elmondá azt is, mit szinpadi előadása után e műről a részrehajlatlan kritika fog nyilvánítani. S valóban jobb is így, mint a hogy a mult években történt, midőn egyszerre megjutalmazták és 'elitelték a nyertes írókat, e megannyi aranyba mártott vértanukat, kik félelmükben majdnem fölkiáltottak: „ne vigyetek minket a magasba, ha ez a magas egy tarpéji szirt, a honnan le fogtok dobní!“

Most már szelidebb bánásmódhoz folyamodtak, mely jobban tekintetbe veszi irodalmunk szerény viszonyait, valamint azt is, hogy a drámairás nehez ösvényén a pusztá törekvéseket is buzdítani kell a jövődöbeli sikerek reményében.

Az idei pályázat bejelentése után egy bölcselmi értekezést is hallottunk, „az isten létének bizonyításait“ Emericzy tanártól, mely alatt igen kényelmesen lehetett gondolkozni a hajdankori bölcselmről, mely — mint egy nagy angol kifejezi — mindig visszakerülő kérdésekből s örökké ujra kezdődő versengésekből állott, s arra való találmány volt, hogy legyen sok erőfeszítés és semmi előremenetel. Az isten létének legnagyobb bizonyításai itt fekszenek előttünk a kékely égben, a termékeny földben, a megnyiló tavaszban, s az emberi szellem ezerféle működésében. Az ész legjobban teszi, ha meghódolván a hitnek, kutatásával oda fordul, a hol „gyümölcsöt“ találhat, s a hol valóban hasznossá lehet az emberekre nézve.

Ez alkalommal az is szönyegre került, hogy az akadémiát a Dante hatszázados születési ünnepére, (mely Flórencben májusban lesz) meghívták, sőt a Dante-album számára magyar közleményt is kértek. Ily nagy világirodalmi ünnepen a magyar tudós társaság nem maradhat képviselés nélkül. Ezért az épen Olaszországban időző Lukács Mórictól, e finom szellemű tudóst kérték föl, hogy az akadémia nevében megjelenni sziveskedjék, s ez uttal elhatárázák, hogy Aranynak Dantéről írt költeményét — külön lenyomatva — küldik meg az albumba, valamint Toldy Ferenc ismertetését a magyar Dante-irodalomról, mely — fájdalom — nagyon csekély, miután e nagy világirodalmi napvilágot nálunk — úgy szólván — csak egy-két harmatsöpp tükrözi vissza. — Fénye megvan azokban is, de nagysága nincs. — Mellesleg meg akarjuk emli-

teni, hogy Arany fenséges költeményét, mely méltó az „Isteni szinjáték“ alkotójához, alkalomszerűleg olasz nyelvre is át kellene fordítatni. Helfy, ki Petőfink sok költeményét s b. Eötvös „Falu jegyzőjét“ ismerteté meg az olaszokkal, bizonyára egész készséggel vállalkoznék e nemes munkára.

Az akadémia ez ülése az intézet történetében még egy más oldalról is érdekes emlékü marad. Ez volt *utósó* ülése régi bérszállásán, a Trattner-Károlyi házban, hol három évtizedet töltött.

Utósó! e szó rendesen fanyar értelmü szokott lenni; de most az akadémia nézve örvendetes. Mig sok év jó és rosz emlékei közt int búcsút e régi helynek, mely — mint Tóth Lőrinc kifejezé — „az akadémia szerény bölcsője“ volt, másfelől egész örömmel üdvözölheti e változást, mert egy zsellértelekről pompás palotába lép.

Mondják: a lakás minősége hihetlen befolyással van a lakó benső világára. Ha ez igaz, akkor ez átköltözést kétszeres örömmel üdvözöljük. E szűk és sötét hely után, hol egy bátor és erős szó gyakran roszul hatott az idegekre, mely pompások lesznek ama nagy termek, hol a lég szabadabban jár, s a világosság nagyobb. A küzdés és diadal nagysága mindig függ a tértől is, melyen a küzdők mozognak. Nagyobb közönség jelenléte bizonyára fokozni fogja tudósaink becsvágyát, s a hely pompája tán arra is hatni fog, hogy a tudomány ünnepeit minél nagyobbakká tegyék. Meglehet, e világos helyen nem fognak többé oly zavarok történni, hogy egy uti rajzot valamely természettudományi munkával összetéveszzenek, sem a cliqueszerű összebuvasok nem eshetnek meg oly könnyen, mint egy szűk helyiség homályában.

A könyvtárt már átszállíták a palotába, s vizsika a társaság egyéb ingóságait is. Nem tudjuk, ki vezet e költözködést, de szeretnénk neki *megsugni* valamit. Szállitasson el mindent, a mi hasznos és becsülésre méltó, de nem lesz nagy baj, ha némely tárgyakat a régi szálláson felejt. Felejtse ott például a pedántság poros parókáit, a nehéz vaskalapokat és a mai korba nem illő copfokat; hadd kerüljenek azok valami lomvásárba, s ne foglalják a helyet ama díszes palotában, melynek jelszava csak az lehet, mi a Bacon bölcsészete volt: „gyümölcsözés és előrehaladás!“

Még néhány nap, s a pompás palota elől le-hullnak az állványok gerendái, s büszkén tűnik elő a gyönyörű homlokzat, finom faragásu sugároszlopaival, melyeket jókedvünkben (mivel az építészetre rendesen a zenétől kölesönzik a képeket) bátran „kötrillák“-nak nevezhetünk.

De az örömnépbe, melyet e diszpalota fel-

avatása szül, gyász is vegyülend. A kitünő építész, kinek e pompás épületet köszönhetjük, s kit egy időben igen hiábavaló okokért bántottak lapjaink, *Stühler Albert* f. hó 19-én Berlinben agyszélhűtésben meghalt. Nem érthette meg a diadalt, hogy művét egészen befejezve lássa, s nem hallhatja meg az elismerés azon szavait, melyet — ha élni marad — az első ülés alkalmával, april 24-én valószínűleg intéztek volna hozzá.

De e szomorúság nem az egyedüli. Van egy más is, melyet csaknem röstelve mondunk el. A nemzet bőkezűsége palotát emelt a tudományoknak, de azt nem tartja szükségesnek, hogy a társaság tudományos kiadásait melegen pártolja. Így az ez évi kiadványok némelyikéből egy példány sem kelt el; s az is, a melyből legtöbb fogyott, csak nyolcvankét példányban terjedt szét. Ez kiáltó gúny a magyar tudományosságra, mely után jobb, ha hirtelen más tárgyakra térünk át.

Tehát a *főrangnak* megint előadásra készülnek a nemzeti színházban, még pedig az erdélyi szükölködők javára, s egy francia vigjátékot is („Ki ta-

lálta fel!“) fognak előadni, melynek címszerképét *Gyürky-Orczy Sarolta* bárónő vállalta el, ki ha a születés szerencsésjétől nem kap koronát, valószínűleg a múzsától nyert volna egy másikat.

Az operai személyzet meg Fáy Gusztáv „Kamilájára“ készül, egy tehetséges zeneköltő művére, ki évek előtt a „Fiescoja“ fölött támadt viszály miatt haraggal vonult vissza, mint egykor Achilles a küzdterről sátorába. Reméljük, hogy újra előlépven, „Fiescoja“ balsorsát ép oly diadallal fogja megboszulni, mint — hogy a mythológiát tovább folytassuk — egykor a regék e „sérthetlen“ királya Patroklosz elestét Ilion falain.

Ez előkészületeknél egyéb alig történt e szomorú márciusi héten, melyben ibolyákat vártunk, s kaptunk — havat. A tél úgy tesz most velünk mint az alkalmatlan zenemester a „Szevillai borbély“-ban: kimegy az ajtón, s aztán újra beköszönt, nem gondolva meg, hogy fanyar beköszöntgetéseivel csak bosszantja azokat, kik már rég szabadulni szerettek volna tőle.

Vadnai Károly.

·Ujdon s á g o k.

— (*Jókai Mór*nak lapunkban) most folyó beszélye — olvasóinknak bizonyára öröme — oly hosszú, hogy azt ezen számunkban be nem fejezhetjük s így kénytelenek vagyunk a jövő negyed évi folyamba átvinni. Hogy azonban ígértünket megtartsuk, s hogy új előfizetőink csonka cikket ne kapjanak, részükre Jókai beszélye eddig megjelent részét külön nyomatjuk s az aprilisi első számmal együtt megküldjük.

— (*A New-Yorkban megjelenő*) „Harper's Monthly“ című vegyes tartalmú folyóiratban közelebb Magyarország ismertetése jó igen szép illusztrációk kíséretében. Ez ismertetés írója Xántus János, s így meg lehetünk róla győződve, hogy túl az Oceánon helyes fényképet nyernek rólunk. — Ugyancsak New-Yorkban Vámbéry közép-ázsiai utazása is megjelenik népies kiadásban, melynek ára csak két dollár; a bankjegyek ottani értéke szerint 2 dollár most mintegy 22—23 krt tehet.

— (*Gyász*hír.) Párisból érkezett tudósítás szerint Szemere Bertalan neje f. hó 20-án meghalt.

* (*Szalay László*ról) Falk Miksa jeles cikket irt az „Oesterr. Revue“-be, s azon részvétlevelet is közli, melyet a híres német államférfi: Gagern intézett Szalay özvegyéhez.

* (*Gr. Mikó Imre*) hír szerint Szacsvai életraj-

zán dolgozik, ki még József császár alatt egyik szerkesztője volt a bécsi „Magyar Hirmondó“-nak, s ki irodalmi munkássága, ritka bátorsága s fatumai által is kiérdemelte, hogy neve a feledéstől megmentessék.

* (*Az indirect adó Pesten*) fültünőleg csökken. E miatt a cs. k. pénzügy miniszterium több „bizalmi férfit küldött volna ide vizsgálandni.

* (*Gr. Zichy Nándor*) a „Hungaria“ biztosító bank elnökéül választott.

* (*Szathmáry Károly*) „Magyarország anyagi érdekei“ című nemzetgazdasági folyóiratának 2-ik füzeté a héten kerül ki sajtó alól Emichnél. E vállalat kitünő szakemberektől hoz értekezéseket, továbbá az orsz. gazd. egyeslet közgazdasági szakosztályában folyt tárgyalásokat, melyekből fontos közgazdasági kérdésekben *gr. Zichy N., b. Eötvös J., Lónyay, Korizmicz, Hollán, Somsich, Érkövy* stb. nézeteivel ismerkedik meg az olvasó. Előfizethetni e folyóirat félévi folyamára 5 frttal a szerkesztőségénél. (Pest, szénatér 5. sz. I. em.)

* (*A képzőművészeti társulat*) sorsjátékának húzását f. hó 24-kéről május 20-ra halasztották.

* (*Julius Caesar oláh kiadására*) a magas szerzőtől Román Sándor, az oláh nyelv és irodalom tanára a pesti egyetemen, nyert engedélyt.

* (*A magyar gazdasszonyok egyesületének*) e hó 16.

volt tisztujtó közgyűlése, s ez alkalommal Damjanics Jánosné, mint elnök, s Hollán Ernőné alelnök tartottak szónoklatokat.

* (*Gyilkosság féltékenységből*) Egy pécsi hivatalnok, Dominik, törrel gyilkolta meg feleségét, kinek hűtlenségéről meg volt győződve s a kitől előbb el akart válni, de ebben az egyházi hatóság megakadályozta. A szerencsétlen házaspárnak három gyermeke van.

* (*Szabolcsban a nagyfalusi lelkész*), Fazekas György, egy hetvennégy éves ősz, családi s egyéb csapások folytán kétségbeesve agyonlőtte magát.

* (*Verekezés.*) A „Kolozsv. K.“-nek írják, hogy az 1848-ból ismeretes Axentie Severu és Sándor, jelenleg Saendrucz nyugalmazott cs. k. katonatiszt, az utóbbinak szállásán, adóssági ügy miatt összerperelvén, közöttük erős tettelegességek fejlődtek ki. Saendrucz becsületbeli keresetet indított Axentie ellen. A levelező írja, hogy a dolog alkalmasint érdekelni fogja a reichsrathot is, melynek Axentie ur tagja.

* (*Névváltoztatások.*) Friedmann Salamon és Bernát rimaszombati lakosok Kármán-ra változtatták vezetéknévüket.

* (*A galíciai ostromállapotot*) april 18-án megszüntetik.

* (*Morny neje*), szül. Trubetzkói hercegnő, orosz szokás szerint, gyászában lenyirta haját, s azt férje koporsójára tevée.

* (*Születésnapok.*) A francia császári herceg márc. 16-án lépett tízedik évébe, s most már joga van rendjeleit (van már neki meglehetősen sok) viselni. Ezekkel diszitve jelent meg az ünnepélyes szemlén, melyet a testőrség katona-gyermekei fölött tartott. Olaszország városaiban pedig márc. 14-ét ünnepelték meg, mint a király s a koronaherceg születésnapját. A király 45, Humbert hg 21 éves lett. Humbert herceg nemsokára körutat tesz az európai udvaroknál; utazása házassági tervekkel van összeköttesben.

* (*A párisi nép babonája.*) Márc. 19-én nagy sokaság gyűlt a Tuilériák kertjébe, megnézni, zöldre-e az ugynevezett márc. 20-ki vadgesztenyefa? A párisi nép s az előkelők közül is sokan hiszik, ha ezen híres fának levele van e nap: az jó jel a Bonaparte-családra. 1849. óta e fa mart. 20-án soha sem volt levél nélkül. Az idén van rajta megdagadt bimbó, de a hideg északi szél mellett nem hihető, hogy 20-ára csak egy levél is kifakadt légyen rajta. Sokan fejszoválva mentek el a fa alól.

* (*Bunkó zenebandája Berlinben*) kitünő fogad-

atásban részesül. A koronaherceg, kinél ebéd fölött játszottak, magyar „éljen“-nel nyilvánítja tetszését.

* (*Mexikói boszu.*) Laibachban egy színésznő ártatlan élcet mondott az ott mulató mexikói önkénytesekre, a miért ezek másnap a színházban kifütyölték.

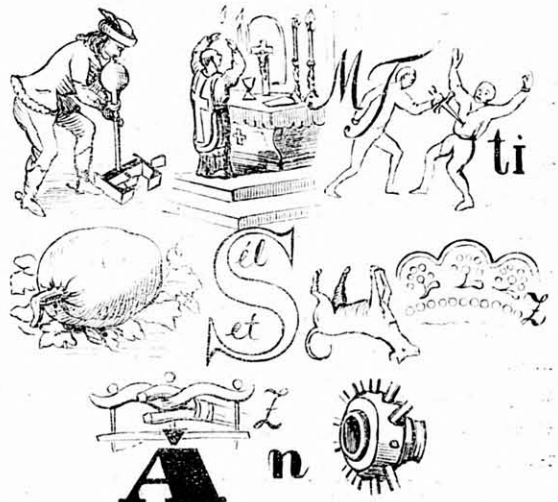
* (*Az orosz udvarnál*) komoly aggodalmakat okoz a trónörökös állapota, kit már félve kinez a köszvény Nizzában, s aligha lesz belőle ép ember. A cár második fia sem való a trónra, hanem annál alkalmasabbnak mondják a harmadikat, Vlodemar nagyherceg, ki szellemi és testi jelességekben gazdag ifju. Sajátságos, hogy az orosz uralkodó-családban annyi ivadékon keresztül alig volt rá egyszer eset, hogy a születési joggal bíró nagyherceg jutott volna a trónra.

* (*16,000 énekes*) jelentkezett eddigelő a májusban tartandó drezdai nagy dalártnepélyre Drezda városa csak az előleges költségekre 72000 tallért utalványozott.

* (*Münchenben*) a szerencsétlen lengyel száműzöttek segélyzésére egylet alakult, mely az odaérkezőket pénzzel látja el, hogy Amerikába ki vándorolhassanak.

* (*Nyomdászati füzetek*) cím alatt szakközlöny indul meg májusban, mely a magyar nyomdászati érdekeit fogja képviselni. Egy évben 10 füzet jelenik meg, s előfizetési ára 4 ft, félévre 2 ft.

Képtalány.

Megfejtése a 15. dik számban lesz.

A 12. dik számú képtalánynak megfejtése: „Pártoljuk az irodalmat.“